

תקציר

הרהורים על טקסטים מאגיים בתכשיטים ובקמעות של נשים וילדים יהודים מתימן ומחבאן

כרמלה אבדר

נקודת המוצא למאמר זה היא קורפוס קטן ויוצא דופן של תכשיטי נשים יהודיות מתימן מאוספים פרטיים וציבוריים, תכשיטים שייחודם בכתובות מאגיות החרותות על לוחיות הכסף שבגבם. נוכחותם של טקסטים מאגיים גלויים אינה אופיינית לתכשיטי נשים מתימן. הנוהג המקובל והמוכר בתימן היה לשלב בתכשיטים בתי קמע שבתוכם גלולים ומוסתרם טקסטים מאגיים הכתובים על קלף או נייר. הופעתן של כתובות מאגיות על גב תכשיטים שסגנונם מוכר מנוגדת למסורת המקובלת ומעלה שאלות רבות, ובראשן שאלת מיקום הקורפוס בזמן ובמרחב, כדי לברר אם לפנינו תופעה מסורתית ייחודית או תופעה חדשה מתימן או שמא תוצר של מפגש בין-תרבותי בארץ. שאלות אחרות נוגעות ליחסי גוף וטקסט מאגי מקודש, מאגיה, מגדר ועוד.

כדי למקם את התופעה הייחודית בזמן ובמרחב ולענות על שאלות המחקר, המחברת בוחנת את הופעתם של הטקסטים המאגיים על התכשיטים בגישה הקשירת אינטגרטיביות ובמבט תרבותי השוואתי במתודולוגיות שונות. היא מחברת בין חקר העולם החומרי הצורני – כגון חקר התכשיטים ומלאכת הצורפות וחקר הגוף ועיצובו – לבין העולם הטקסטואלי וחקר המאגיה היהודית, ורואה בהם מכלול שהיבטיו השונים שלובים זה בזה ומאירים זה את זה. המחקר כולל ניתוח פרטני ומדוקדק של היבטים חומריים, טכניים, צורניים, פונקציונליים ואיקונוגרפיים של התכשיטים ופענוח פליאוגרפי וניתוח הקשרי פרטני של הטקסטים המופיעים על התכשיטים – אלה מבוססים על בדיקה השוואתית של טקסטים מאגיים אשר שימשו בתימן, ביניהם טקסטים החרותים על לוחיות שמירה לילדים ועל קמעות לנשים, טקסטים הכתובים על פיסות נייר שהוטמנו בבתי קמע, ומרשמי קמעות בספרי הדרכה מאגיים של יהודי תימן, ספרים המכונים חפץ.

הדיון במאמר כולל נקודות מבט חדשות, המבוססות על שילוב בין תחומי מחקר שונים, ומציג זיקות בין הטקסטים המאגיים הנוסחאיים המוכרים מספרי קמעות ידועים אשר הגיעו לתימן, כגון ספר 'רזיאל המלאך', לבין ספרי חפץ תימניים, ובינם לבין המוטיבים הצורניים המאגיים המצויים בתכשיטים – כולם יחד יוצרים תפיסה קוסמולוגית מאגית בעלת מאפיינים ייחודיים המוצגת על גוף האישה. מאחר שחקר הטקסטים המאגיים והקוסמולוגיה התימנית כשלעצמו ובשילוב עם החומר המאגי הצורני הוא בראשיתו, נותרת במאמר שאלות פתוחות, הממתינות להמשך מחקר בין-תחומי.

ד"ר כרמלה אבדר, המכללה האקדמית אחוה והתכנית לחקר פולקלור ותרבות עממית, האוניברסיטה העברית בירושלים, הר הצופים, ירושלים 9190501
il.net.012@chitta